

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

Особенности работы медицинских сестер в зоне боевых действий

А. І. Ціпкало¹, М. І. Марущак², І. Я. Криницька²

Військово-медична служба ВМС УСБУ в Закарпатській області¹

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України²

Резюме. Забезпечення кожному постраждалому належної медичної допомоги збільшує шанси на виживання та відновлення функцій протягом усього процесу надання медичної допомоги, що зумовлює актуальність аналізу складнощів у виконанні покладених на медсестер обов'язків у зоні бойових дій.

Мета дослідження – проаналізувати особливості роботи медичних сестер у зоні ведення бойових дій та на їх основі сформулювати рекомендації щодо удосконалення освітніх навчальних програм для медсестер.

Матеріали і методи. На базі військово-медичної служби ВМС УСБУ в Закарпатській області було проаналізовано анкетні дані медичних сестер, які проходили військову службу в зоні антитерористичної операції упродовж 2015–2017 рр. Основним запитанням до респондентів було коротко описати складнощі у виконанні покладених на медсестер обов'язків.

Результати. Аналізуючи отримані відповіді медичних сестер, які виконували свої професійні обов'язки в зоні бойових дій, було сформульовано основні складнощі їх роботи в умовах прямої і непрямой загрози: недостатні знання принципів Tactical Combat Casualty Care; розподіл поранених при евакуації в умовах тактичної екстреної медичної допомоги; різна популяція постраждалих, яка включала не тільки військовослужбовців, а й мирне населення, у тому числі педіатричні й геріатричні вікові групи; необхідність психологічної допомоги військовослужбовцям і мирному населенню в зоні бойових дій; недостатній досвід тактичної евакуації.

Висновки. Для оптимізації професійних знань медичних сестер у цих напрямках рекомендується включити освітні компоненти «Тактична медицина» і «Екстрена психологічна допомога» в освітні навчальні програми для медсестер.

Ключові слова: медична допомога; медсестра; зона бойових дій; перешкоди.

Features of nurses' work in the area of combat actions

A. I. Tzipkalo¹, M. I. Marushchak², I. Ya. Krynytska²

Military Medical Service in Transcarpathian region¹

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University²

e-mail: tonja1280@gmail.com

Summary. Providing every victim with adequate medical care increases the chances of survival and recovery of functions throughout the medical care process, which makes it urgent to analyze the difficulty of fulfilling the nursing responsibilities in the combat area.

The aim of the study – to analyze the specific features of nurses' work in the combat area and to formulate recommendations on how to improve educational training programs for nurses.

Materials and Methods. On the basis of the Military Medical Service in the Transcarpathian region, the questionnaires of the nurses who served in the antiterrorist operation area during 2015–2017 were analyzed. The main question for the respondents was to briefly describe the difficulties in fulfilling the responsibilities assigned to nurses.

Results. Analyzing the responses of nurses performing their professional duties in the combat zone, the main difficulties of their work in the face of direct and indirect threat were formulated: insufficient knowledge of the principles of Tactical Combat Casualty Care; distribution of casualties during evacuation in the context of tactical emergency medical care; a diverse population of victims, including not only servicemen but also civilians, including pediatric and geriatric age groups; the need for psychological assistance to servicemen and civilians in the combat zone; insufficient experience of tactical evacuation.

Conclusions. In order to optimize nurses' professional knowledge in this areas, it is recommended to include the educational components of Tactical Medicine and Emergency Psychological Assistance in nursing educational programs.

Key words: medical aid; nurse; combat zone; difficulties

ВСТУП

З 2014 р. Україна перебуває в умовах гібридної війни, що супроводжується значними людськими жертвами і завдає величезних матеріальних, фінансових, соціальних і психологічних збитків нашій державі та її громадянам [1]. Кожного дня зростає кількість поранених і загиблих. За даними Генштабу Збройних сил України з початку бойових дій у 2014 р. на Сході втрати армії становлять: безповоротні втрати – 2608 чоловік, решта загиблих (померлих) – 1087 осіб, санітарні втрати (поранені) – 9805 осіб, які отримали ушкодження – 2251 осіб. Також за даними ООН, у війні на Сході України загинуло щонайменше 3345 цивільних [2]. Тому важливим є забезпечення кожному постраждалому належної медичної допомоги з метою збільшення шансів на виживання та відновлення функцій протягом усього процесу надання медичної допомоги [3].

Створення дієвого єдиного медичного простору держави передбачає забезпечення умов для найефективнішого і раціонального використання наявних медичних ресурсів і персоналу, спрямованих на організацію повноцінного медичного забезпечення військовослужбовців та населення України [4]. Однією з проблем в організації медичного забезпечення є відсутність системи підготовки фахівців у базових вищих медичних навчальних закладах регіонів I–II рівнів акредитації (медичних коледжах) за державним замовленням, зокрема фельдшерів (з присвоєнням військового звання) [5].

Метою дослідження було проаналізувати особливості роботи медичних сестер у зоні ведення бойових дій та на їх основі сформулювати рекомендації щодо удосконалення освітніх навчальних програм для медсестер.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

На базі військово-медичної служби ВМС УСБУ в Закарпатській області було проаналізовано анкетні дані 10 медичних сестер, які проходили військову службу в зоні антитерористичної операції упродовж 2015–2017 рр. Основним запитанням до респондентів було коротко описати складнощі у виконанні покладених на медсестер обов'язків.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Аналізуючи отримані відповіді медичних сестер, які виконували свої професійні обов'язки в зоні бойових дій, було сформульовано основні складнощі їх роботи в умовах прямої і непрямой загрози.

1. Недостатні знання принципів Tactical Combat Casualty Care (ТССС) (надання допомоги пораненим в умовах бойових дій), що зараз є «золотим стандартом» надання допомоги пораненим в умовах бойових дій [6], включає обсяг допомоги та від-

повідальності на різних етапах евакуації, особливості надання допомоги при наявності прямої загрози (ворожий вогонь), специфіка мінно-вибухової травми.

2. Розподіл поранених при евакуації в умовах тактичної екстреної медичної допомоги. Найбільш складним питанням для медичних сестер було швидко зорієнтуватися і прийняти рішення щодо категорії евакуації: «А» – екстрена (мають бути евакуйовані протягом 2 год) чи «В» – пріоритетна (мають бути евакуйовані протягом 4 год).

3. Різна популяція постраждалих, яка включала не тільки військовослужбовців, а й мирне населення, у тому числі педіатричні й геріатричні вікові групи. Сьогодні на медсестру покладено велику відповідальність у діагностично-лікувальному процесі. Моніторинг стану пацієнта, робота на сучасній медичній апаратурі, прийняття професійних рішень і здійснення висококваліфікованого догляду вимагають від сучасної медичної сестри відповідного рівня теоретичних знань і практичних навичок. Через недосконалість системи професійної підготовки медсестер в Україні, з одного боку, ми сприймаємо медичних сестер як помічників, які підпорядковуються лікарям, а не як окрему категорію медичних працівників, а з другого, медсестри також не сприймають себе як самостійних фахівців, а чекають розпорядження, залишаючись на підлеглих позиціях [7, 8]. Тому в екстремальних умовах вони не завжди здатні самостійно прийняти рішення. За цих умов удосконалення сестринської освіти, зокрема ступенева освіта, безперервне професійне навчання, створення умов для підвищення мотивації та соціального статусу фахівців сестринської справи, зміна організації праці середніх медичних працівників дозволить середньому медичному персоналу бути рівноправним членом медичного простору, який приймає самостійні рішення і відповідає за них.

4. Необхідність психологічної допомоги військовослужбовцям і мирному населенню в зоні бойових дій. Результати проведеного попереднього дослідження вказують на те, що особи, які несли службу або перебували в зоні антитерористичної операції, їх близькі родичі потребують психологічного супроводу при зверненні до медичного закладу будь-якого профілю. При цьому варто відмітити, що зазначені особи потребують психологічної допомоги вже з першого дня перебування в зоні бойових дій. Проанкетовані медсестри зазначали, що спочатку вони самі потребували психологічної підтримки, яку їм надали їх колеги. Також вони відмітили низькі знання методів надання екстреної психологічної допомоги, тому рекомендується включити в освітню програму для медсестер-магістрів курс за вибором «Екстрена психологічна допомога».

5. Недостатній досвід тактичної евакуації. Стандартна практика визначення ознак життя та порядку надання першої допомоги, відома як А-В-С (airway, breathing, circulation – дихальні (повітряні) шляхи, дихання, кровообіг) у тактичній медицині змінена на С-А-В-С, де додана перша «С» означає катастрофічну кровотечу (catastrophic haemorrhage), яку необхідно припинити в першу чергу. Найчастішими причинами загибелі від поранень, смерті від яких можна запобігти, є крововтрата – 60 %, пневмоторакс – 30 %, обструкція дихальних шляхів – 5 %. Існує поняття «золотої години» – часу, необхідного для того, щоб пораненому почав надаватися необхідний обсяг лікарської допомоги, тобто швидка евакуація з поля бою в польовий чи спеціалізований госпіталь має вирішальне значення для порятунку поранених [9]. Це завдання повинне вирішуватись низкою організаційних заходів та відповідним технічним забезпеченням військових та медичних підрозділів. Але першочергове значення має вчасність, обсяг та

правильність допомоги, що надається пораненому. Тому рекомендується включити в освітню програму для медсестер-магістрів курс за вибором «Тактична медицина», який буде корисним не тільки для медпрацівників, які виконують професійні обов'язки в зоні бойових дій, але й за умов екстремальних ситуацій масового характеру.

Всі медичні сестри, які взяли участь в анкетуванні, зазначили вищевказані складнощі при виконанні покладених на них обов'язків.

ВИСНОВКИ

Аналіз особливостей роботи медичних сестер у зоні ведення бойових дій свідчить про необхідність акцентувати увагу на принципах Tactical Combat Casualty Care, правилах тактичної евакуації та особливостях психологічної допомоги. Для оптимізації професійних знань медичних сестер у цих напрямках рекомендується включити освітні компоненти «Тактична медицина» і «Екстрена психологічна допомога» в освітні навчальні програми для медсестер.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Верба А. В. Стан та проблемні питання медичного забезпечення в зоні проведення антитерористичної операції в різні періоди / А. В. Верба // Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти : збірник наукових праць ; за заг. ред. академіків НАН України Цимбалюка В. І. та Сердюка А. М. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети». – 2016. – С. 15–26
2. Генштаб назвав кількість втрат ЗСУ на Донбасі в 2019. – https://ukr.lb.ua/society/2019/12/18/445251_genshtab_nazvav_kilkist_vtrat_zsu.html
3. Невідкладна військова хірургія / пер. з англ. – К. : Наш Формат, 2015. – 568 с.
4. Ціпкало А. І. Особливості сестринської допомоги військовослужбовцям й мирному населенню, які перебували в зоні бойових дій / А. І. Ціпкало, О. М. Копаниця, О. П. Мялюк // Вісник медичних і біологічних досліджень. – 2019. – № 2. – С. 37–42.
5. Волоха В. Г. Організація медичного забезпечення військовослужбовців Державної прикордонної служби України під час проведення антитерористичної операції / В. Г. Волоха // Медичне забезпечення антитерористич-

ної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти : збірник наукових праць ; за заг. ред. академіків НАН України Цимбалюка В. І. та Сердюка А. М. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети». – 2016. – С. 42–45.

6. Butler F. K. Tactical combat casualty care in special operations / F. K. Butler, J. Hagmann, G. E. Butler // Mil Med. – 1996. – No. 161 (3). – P. 1–16.

7. Закусилова Т. О. Теоретичні засади формування у майбутніх медичних сестер професійної культури як складника професіоналізму / Т. О. Закусилова // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 2016. – № 3. – С. 63–69.

8. Марущак М. І. Компетентнісний підхід до навчання студентів у закладах вищої освіти медичного спрямування / М. І. Марущак, І. Я. Криницька, І. В. Антонишин // Вісник Черкаського університету. – 2018. – № 6. – С. 92–96.

9. Кравчук В. Упровадження в сучасну систему логістики «тактичної медицини» як інновації у підготовці військовослужбовців-прикордонників / В. Кравчук // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України серія: військові та технічні науки. – 2016. – № 1(67). – С. 130–141.

REFERENCES

1. Verba AV. [The state and problematic issues of medical support in the area of conducting anti-terrorist operation in different periods]. Med zabez antyter operats: nauk-orhanizats ta med-sots asp: zbirn nauk prats. Tsymbalyuk VI, Serdyuk AM. Eds. Kyiv: DP "NVTS "Prioryety". 2016; 15-26. Ukrainian.
2. The General Staff named the amount of losses of the Armed Forces in Donbass in 2019. Available from: https://ukr.lb.ua/society/2019/12/18/445251_genshtab_nazvav_kilkist_vtrat_zsu.html Ukrainian.

3. Immediate military surgery. [Невідкладна військова хірургія] Kyiv: Nash Format; 2015. Ukrainian.

4. Tsiapkalo AI, Kopanytsia OM, Myalyuk AP. [Peculiarities of nursing assistance to soldiers and civilians in the area of war]. Visn med i boil doslid. 2019;2: 37-42. Ukrainian.

5. Volokha VG. [Organization of medical support for servicemen of the State Border Guard Service of Ukraine during anti-terrorist operation]. Med zabez antyter operats: nauk-orhanizats ta med-sots asp: zbirn nauk

prats. Tsymbalyuk VI., Serdyuk AM. Eds. Kyiv: DP "NVTС "Priorytety". 2016; 42-45. Ukrainian.

6. Butler FK, Hagmann J, Butler GE. Tactical combat casualty care in special operations. *Mil Med.* 1996;161(3): 1-16.

7. Zakusilova TO. [Theoretical bases of formation in future nurses of professional culture as a component of professionalism]. *Pedahoh i psykholog prof osvıt.* Lviv, 2016;3: 63-9. Ukrainian.

8. Marushchak MI, Krynytska IYa, Antonyshyn IV. [Competent approach to student education in higher education institutions in medical care]. *Visn Cherkas univer.* 2018;6: 92-6. Ukrainian.

9. Kravchuk V. [Introduction to the modern logistics system of "tactical medicine" as an innovation in the training of border guards]. *Zbirnyk naukovykh prats Nats akad Derzh prykord sluzh Ukr ser: viisk ta tekh nauk.* 2016;1(67): 130-41. Ukrainian.

Отримано 11.02.2020